

Nos, ennyit a népi hősről, a legendák Kinizsijéről, a makulátlanul tiszta erkölcsű, eszményi testi-lelki tulajdonságokkal rendelkező „magyar Herculesről”, a dicsőséges győzelmekkel végződő törökellenes küzdelmek verhetetlen heroszjáról, Mátyás király legvitézesebb hadvezérééről. Jóllehet, a népköltészet kimeríthetetlen kincsesbányája, továbbá a szépirodalmi alkotások és a vásári ponyvairodalom itt nemigen érintett, értéktelen fattyúhajtásai még rengeteg mesés-csodás-legendás történetet is az utókorra hagyományoztak róla, ám alighanem e néhány jellemző mozaik alapján is szemléletes képet nyerhettünk arról a Kinizsijéről, akinek bizony nem túlságosan sok köze volt a hús-vér történelmi személyiség lényegesen bonyolultabb és összetettebb egyéniségéhez, jóval göröngyösebb életútjához, sokrétű tevékenységi köreihez.

Dr. Fenyvesi László

IRODALOM:

A Kinizsi-mondák javarésztét ld. a Hunyadi Mátyás korára vonatkozó anyaggyűjtésben, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában. Továbbá: *Grafenauer, Ivan*: Slovenske pripovedke o kralju Matjažu. Ljubljana, 1951. 262 old. (Slovenske Akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede. Dela. Institut za Slovensko narodopisje 1.), – *Balog Sándor*: Kinizsi és Abony. Abony, 1974. 64 lev., – *Harkány Jenő*: Kinizsi Pál élete és hőstettei. (Bp. 1912.) 32 old., – *Rácz Béla*: Kinizsi Pál. Jutas, 1940. 44 (4) old 6 t. (Katonai hagyományok gyűjteménye 1.), – *Heliet Gáspár*: Krónika az magyaroknak dolgairól. Bp. 1981. 312. old., – *Dávid András*: Délszláv epikus énekek – magyar történelmi hősök. (Újvidék, 1978.) 234-236 old., 268 old. – *Bodiské, Valtazar*: Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa I. Biograd, 1878. 42-46 old., – *Stamatovkó, Pavle*: Pavel Knez Serbljin, graf temišvarski = Srpska pčela, VIII. Budin, 1837. 80-106. old., – *Bonfiné*: Mátyás király. Bp. 1959. 155-157., 263-270. old., – *Zrínyi Miklós* prózai művei (Szerk.: Kovács Sándor Iván) Bp. 1985. Zrínyi, 162-163. old., – *Szerémi György*: Magyarország romlásáról. Bp. 1961. 58. old., – *Szegedy Rezső*: Régi szerb ének Kinizsi Pálról = Ethnographia, 1919-1920. 1-9. old., – *Czuczor Gergely* költői művei II. 151-154. old., – *Zákonyi Ferenc*: Nagyvázsony. Bp. 1985. 30. old., – *Nagy Pál*: Adatok Knéz temesmegyei falu történetéhez = Történelmi és Régészeti Értesítő. Temesvár, 1879. 5. évf. 4. füz. 200-201. old., – *Horváth János*: Vitéz Kinizsi Pálnak hamvai. Veszprém, 1797. 8. old., – *Biró Albert*: Kinizsi Pál vagy molnárlegényből főispán és országbíró. Bp. (1906) 31. old., – *Temesváry Ferenc*: Kinizsi Pál a hagyományokban és az irodalom egyes műfajaiban = Folia Historica 7. A Magyar Nemzeti Múzeum Évkönyve. Bp. 1979. 63-119. old., – *Krizsa Ildikó*: Rex iustus = Rex clarus (Mátyás király a néphagyományokban) = Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk.: *Rácz Gyula, V. Molnár László*. Bp. 1990. 363-410. old., – *Soós Elemér – Pogrányi Nagy Félke*: Magyarország várai I. Abaúj megye = Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Fol. Hung. 3512/I. 159-162. fol.: „Kinizsi Pál-malma”

Táncz Menyhért és a pálos iskoladráma

Kétszázötven évvel ezelőtt Pápán született *Táncz Menyhért*, és azért emlékezünk rá hálás tisztelettel, mert a ránk maradt pálos iskoladráma-gyűjtemény összeírásával pótolhatatlan veszteségtől mentette meg irodalmunkat. A pápai római katolikus plébánia anyakönyvének 1743. évi bejegyzése szerint neve *Josephus*, szülei: *Joannes Tancz* és *Susanna Knirrlé*; keresztszülei: Franciscus Rohovich és Juditha Paar; születési dátuma: 19 Februarius.

A keresztségben kapott József nevet a pálos rendbe való belépésekor a *Menyhért* szerzetesi név váltotta fel, és attól kezdve egész élete végéig ezt a nevet használta,

rendjének feloszlatása után is. A rendtársainak életéről és haláláról készült s ránk maradt latin nyelvű kéziratos könyvben olvashatjuk: „*R. Fr. Melchior Tancz Hungarus, 18 Annorum in Ordinem ingressus est 1761. Oct. 25.*”, vagyis 1761. október 25-én, 18 éves korában lépett be a pálos szerzetesrend kötelékébe, ekkor tette le a szerzetesi fogadalmat Márianosztrán.

Pápán akkoriban a pálos rendnek algimnáziumi fokozatú iskolája volt, és Tancz Menyhért abban végezte el alsófokú iskolai tanulmányait, majd pedig ott kezdte el 1762-ben a bölcséleti tudományok elsajátítását, miután az iskola főgimnáziummá lett 1763-ban került szülővárosából Sátoraljaújhelyre, ahol teológiai tanulmányait végezte. Itt tanult a *Josef* című verses drámájának kéziratában olvasható sajátkezű bejegyzése szerint 1765-ben is.

Az életút következő állomása Pécs, ahol az akkor újonnan szervezett líceumban folytatta teológiai tanulmányait, s ahol 1766-67-ben összeírta a ma az Akadémia levéltárában őrzött iskoladráma-gyűjteményét. Itt szentelték áldozópappá 1767. június 8-án. Pár évig Pécsen tartózkodott, majd Pestre került, és 1770-1773 között a tartományfőnök másodtitkára lett, mint ő maga írja: *collega minor*. A máriavölgyi kolostorban 1773-ban megtartott tartományfőnöki választógyűlésen ő mondta a megnyitő beszédet. Abban az évben hazakerül Pápára, s az ottani rendház prefektusa volt. Nincs hiteles adatunk arra, hogy életének utolsó éveit hol élte le. A rend feloszlatása után valószínűleg a császár által számára is megállapított 300 forintnyi évjáradékból éldegélhetett szűkösen. Viszonylag fiatalon halt meg Pesten 1800. október 7-én.

Tancz Menyhért nem volt nagy munkák, önálló értékes irodalmi alkotások szerzője. Az általa összeírt iskoladráma-gyűjteményen kívül még egy vegyes tartalmú kéziratról tudunk jelenleg, melynek tartalma értékes forrás a pálos rend életének utolsó éveiből. A legkésőbbi bejegyzések 1796-ból valók. A kéziratos könyvecske a kalocsai főegyházmegegye könyvtárában van.

A még stúdiumokat folytató ifjú teológus, Tancz Menyhért, a gyűjteményének címeiben olvasható megjelölés szerint pápai és sátoraljaújhelyi iskoladrámákat írt össze olyanokat, amelyeket ezekben a városokban a tanulóifjúság elő is adott. A kézirati címlapján ez áll latin nyelven: „*Szent Pál első remete kiváltságos és szent rendje pápa és újhelyi gimnáziumának színművei, melyeket összeírta Tancz Menyhért rendi fogadalmas, ugyanazon rendből, az újonnan szervezett pécsi líceumban a szentségei teológiának negyedéves hallgatója, 1766, 1767.*”

A gyűjteményben azonban mindössze egy pápai színművet találunk, holott az várnánk a címben elmondottak alapján, hogy a két iskolából egyenlő arányban tartalmaz anyagot. Ennek magyarázatát – amely ugyan nem elégít ki bennünket – a kézirat végén találjuk az összefoglalót záró megjegyzésben. Az eredetiben latin nyelvű megjegyzést magyarul közöljük: „Átnyújtom neked, jóakarátú olvasó, hasznodra ha tetszik, a nagyon tiszteletreméltó P. Bilisics Márton és P. Szabadhegyi Mihály szónoklattani professzoroknak első két évéből előadott munkácskáiból ezeket, amelyeket nagyon terhes teológiai munkáim közepette írtam le az én szent anyám, pálos hitvallásom tiszteletére és vigaszára, eközben mellőztem Pápa más színműveiből körülbelül huszat, habár ott az ékesen szólásnak ez a tudománya már öt év óta virágzik részben mivel ők maguk ezt el nem végezték, részben pedig mivel nem lehet egyfelé szívesen sort keríteni anélkül, hogy a másik el ne hanyagoltassék. Légy üdvözölve és könyörögj értem Istennél. F. M. T.” (= Frater Melchior Tancz)

Ámulva olvassuk ezt a mentegetőzésképpen írt szöveget, amely hiteles forrás arról, hogy Pápán milyen bőséges termés volt iskoladrámákból, és hogy mennyire virágzott az iskolai színjátszásnak ez az ága, melyet a leíró az ékesen szólás tudományának nevez. Nagy vesztesége magyar nyelvű drámairodalmunknak az, hogy ebből a nagyon gazdag pápai termésből, amit Tancz említ, összesen csak két iskoladrámát is

nerhetünk meg. Teljes szövegében a *Pál* című darab maradt ránk, melyet leírója szomorújátnak nevez. A második pedig a *Tamerlán*, amelyiknek azonban csupán a kivonatos programja maradt meg nyomtatásban.

Mindenesetre elgondolkodtató, hogy Táncz saját születési helyének s iskolájának anyagából egész sort hagy el. Vajon lehet magyarázata ennek az, hogy gyűjteménye összeírásakor Sátoraljaújhely iskoladrámái élményben közelebb voltak hozzá, mint Pápáé? Mivel tanár és diák ugyanazon iskolai közösség tagja, szellemének hordozója, az utóbbi helyen kapott élmények frissebbek, elevenebbek. A látott-hallott művek eléggé hatásosak ahhoz, hogy figyelmét elsősorban ezekre fordítsa. Nem tudjuk, hogy milyen szempontok szerint válogatott, hogy az egyéni ízlés vagy a siker befolyásolta-e válogatását. Ha a *Kocsonya Mihály házassága* című közjáték korunkban ugyancsak sikeres előadásaira gondolunk, megállapíthatjuk, hogy választása helyénvaló volt. És ha ma sajnálkozunk is azon, hogy nem másolt le több pápai darabot, az egyetemes magyar kultúra szempontjából mégis hálásak lehetünk az ifjú *studens*nek, hiszen terhes tanulmányai közben is olyan többletmunkát vállalt, amellyel igen értékes szolgálatot tett rendjének és az utókorak. Megőrizte számunkra a tapogatózó és bátortalan lépésekkel induló magyar nyelvű drámairodalom halvány nyomait.

A magunk részéről besoroljuk a pápai iskoladrámák közé a versben írt *Josefet*. Írója ugyanis maga a pápai születésű Táncz Menyhért, továbbá valószínűsíthető, hogy a művet Pápán elő is adták, amikor szerzője mint tanár és prefektus szülővárosában működött. A dráma címléírásában többek között ezt olvassuk: „Csináltatt mulatság Képpen F. Táncz Menyhértől, Első Remete S. Pál szerzetes Fiától, de még sehol nem jádztatott 1765. esztendőbeli munka Ujhelyben.” A mű négy sorosan rimelő versekben van írva, és az ismert bibliai történetet adja elő József sorsáról, három felvonásban.

Kutatásunk közben fedeztünk fel egy a magyar iskoladráma irodalmában eddig még ismeretlen, kimondottan pápai történelmi eseménnyel foglalkozó pálos iskoladrámát. Sajnos nem a teljes szövegre bukkantunk rá, hanem csupán a programjára, ha úgy tetszik, a színlapjára. A mű egy valószínű pápai történelmi eseménnyel, az 1600. évi várbeli vallon lázadással foglalkozik. Tehát nem csupán a keletkezési és előadási helye, hanem cselekménye is Pápához kötődik. Ebben az alkotásban erőteljes hangsúlyt kap a szülőföldnek, a hazának a szeretete is. Másik érdekessége pedig, hogy a játszó tanulók között ott találjuk *Ányos Pált*, a később országos hírnév pálos szerzetes-író is.

Az iskoladráma címe: „*Pápa Várasának Vittatása*, mellet komé diai Játékban le-áb-rázolt az ötödik és hatodik iskolabéli ifjúság Pápán, 1772-dik Esztendőben Szent Mihály havának 8-dik napján”. A színpadi feldolgozás megőrizte a történelmi hűséget. A szereplők jóformán valamennyien olyan történelmi alakok, akik az eseményekben részt vettek. Maróthy, a vár kapitánya, Petz császári követ, La Motte francia főtsitz, Nádasdy, a felmentő seregek vezére és mások. A drámában a szerző figyelmet az árulás, a gonosz cselekedetek súlyos következményeire, s óv a felsőbbtség elleni lázadás bűnétől, s egyben erősíti a helytállás, a türelem, az áldozatos hűség etikai értékeit a lélekben.

E mű szerzője ismeretlen, s még következtetni sem tudunk kilétére. Lehetne éppen Táncz Menyhért is, aki a dráma keletkezésének idején került vissza Pápára. Az ő *József* című drámájában hasonló etikai motívumokat fedezhetünk föl, mint e történelmi drámában. Ott mondanivalója arra irányul, hogy megmutassa az ifjú Józsefnek a megpróbáltatások között is rendíthetetlen lelki erejét, a kísértések közepette is állhatatos erkölcsi szilárdságát. Hasonló motívum a pápai történelmi drámában Maróthy magyar várkapitány jellemzilárdsága és magatartása, hiszen megmarad híven esküje mellett, anyagi javait is feláldozza, nem lesz árulója a rábízott városnak és hazájának. Mindez a nézők érzelmeire, szellemiségére is hatni akaró nemes erkölcsi példa.

Táncz Menyhért pálos szerzetes atya emléke ragyog fel a távoli múlt homályából példaként arra, mi módon lehet terhes feladatok teljesítése közben is drága értékeket menteni és örökölni. Hagyatékából kitűnik, hogy a magas szintű iskolai nevelés mellett a pálos rend úttörő szerepet töltött be a magyar nyelvnek az irodalmi szintre való emelkedésben. Ez a szolgálatuk természetszerűleg fakad magyar eredetükből; a magyar mélyrétegek, a népnek a nyelvét, érzelmi és gondolati világát áramoltatták a nemzeti irodalomba. Magyar észjárás szerint, magyarul és magyarán mondták és szórakoztatva tanító műveikben azt, amit fontosnak éreztek népük számára. Minder cikonya nélkül, néha nyersen mondták ki, amit akartak, hogy szóljanak a nagyúrnak is – akár püspök, akár főrangú nemes földesúr –, de azért megértse az iskolájukban tanuló diák szülőanyja és az apja is, akár iparos, akár kereskedő, akár kérges keze paraszt. Előítéletet küzdöttek le azzal is, hogy – megelőzve minden más rendet vagy világi fródtársat – nőket is szerepeltettek darabjaikban. Előttük a szerelmi háromszögek nem ismerte az iskoladráma. Hősnők mindig pozitív alakok, férfi hőseik között pedig ott vannak a későbbi színdarabok kedvelt tipikus figurái.

Nádasdy Lajos

Kézy László nemzetőrségi őrnagy emlékezete (1794-1854)

Kézy Lászlóról keveset tud a történelem. Életéről, tevékenységéről ezidáig nem készült összefoglaló munka. Írásommal e hiányt igyekszem pótolni. A dolognak külön aktualitást ad, hogy Kézy László éppen kétszáz évvel ezelőtt született Mátészalkán.

Szülei kisbirtokos nemesek voltak, akik a korabeli szokáshoz híven katonai pályára adták fiukat. Kézy László 1813-tól a 6. huszárezredben teljesített szolgálatot – egészen 1840-ig, amikor is századosi címmel nyugalmazták.¹

Nevét Debrecenben jól ismerhették, hiszen 1847-ben a cívis város által István nádor tiszteletére felállított díszlovasság kiképzésével és vezénylésével őt bízták meg.² 1848. június 19-étől Bihar megyében teljesített nemzetőri szolgálatot. Röviddel később (július 9-én) visszakerül Debrecenbe, s az ott szerveződő két lovas nemzetőrszázad parancsnokává nevezték ki őrnagyi rendfokozattal.³ A debreceni nemzetőrség létszáma ekkor már megközelítette a háromezer főt. Ebből 12 századot (kb. 2400 főt) tett ki a gyalogság és két századot (kb. 450 főt) a lovasság. A törvény értelmében az alakulatok parancsnokait (így Kézyt is) kinevezéssel állították az egységek élére, de a századok kapitányait a nemzetőrök maguk választották.⁴

Augusztusban tovább folyt a nemzetőrök kiképzése, amire égető szükség is volt, mert szeptember közepétől már komolyan felmerült az alakulatok harctéri bevetése.

¹ *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. Bp. 1987. 196. old.

² *Szabó István*: Debrecen 1848/49-ben Debrecen-1928. 47. old.

³ Szabó (i.m. 47. old.) úgy tudja, hogy ez alkalommal Kézyt az önkormányzat Debrecen város díszpolgárává is választotta.

⁴ A Kézy László parancsnoksága alá tartozó lovas nemzetőrszázadok kapitányaiul Csapó Jánost, Kaffka Károlyt és Kálmánczy Gábort választotta a legénység. (Szabó i. m. 18. old)